

27. Stein G.H. Geschichte der Waffen-SS. – Düsseldorf: Droste Verlag, 1967.
28. Strik-Strikfeldt W. Against Stalin and Hitler: Memoir of the Russian Liberation Movement, 1941–1945. – New York: Day, 1970. – 270 p.
29. Thorwald J. Illusion: Soviet Soldiers in Hitler's Armies. – New York: Harcourt Brace, 1974. – 342 p.
30. Wyle F. Memorandum on Statistical Data on Soviet Displaced Persons. Report. – Cambridge: Russian Research Centre by Harvard University. August 1952. – 17 p.

The article raises a question of the number of inhabitants of the Soviet Union within Germany's Armed Forces during German-Soviet War. This article makes a significant contribution to understanding of this difficult scientific problem on the basis of great quantity of the unknown German archival documents as well as memoirs of eyewitnesses and scientific works.

Key words: *Germany's Armed Forces, the Third Reich, collaboration.*

УДК 94 (4) 1945 (439)

ББК 63. 3 (УУР) 7

І.В. Пендзей

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ Й ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УГОРЩИНІ (1988–1990 рр.)*

Проаналізовано кризовий стан угорсько-радянських політичних відносин, економічних зв'язків, суспільно-політичні, екологічні наслідки тривалого перебування на угорській землі радянських військ, проблеми формування нової зовнішньої, зокрема військової, політики уряду Й.Анталлі.

Ключові слова: *політика, відносини, Угорщина, радянські війська, Й.Анталл.*

Виведення радянських військових підрозділів із території Угорщини переросло в ключову проблему угорсько-радянських відносин, без вирішення якої вони не мали майбутнього. Скрупульозне планування перевезень, висока дисципліна, чіткість, ритмічність і узгодженість забезпечили безперервний "мирний" потік вантажів між СРСР і УР. З 11 березня 1990 р., коли розпочалося остаточне й повне виведення радянських військових частин і з'єднань, а також воєнної техніки з УР, і по 16 червня 1991 р., коли останній ешелон Південної групи військ (ПГВ) був відправлений на батьківщину, тобто протягом 15 місяців Угорщину залишили разом із сім'ями й цивільними вільнонайманими майже 100 тис. радянських громадян [14, с.21]. ПГВ, розмішена в Угорщині, нараховувала в кінці 80-х років 65 тис. чоловік [22, с.61]. Спеціальними ешелонами вивозили арсенал, якого було б достатньо для розгортання декількох дивізій, а також надсекретне озброєння – ядерні боєголовки, про наявність яких не знали не тільки рядові громадяни, але й керівники країни за винятком

* Продовження, початок див. у вип. II, IV–V, VI, VII, VIII, IX.

Кадара й ще декількох членів політбюро УСРП. Вивозили все, що було можливо.

У казармах часто демонтували все до останнього цвяха й віконної рами, навіть водопроводи й унітази... Демонтували також вісім сучасних аеродромів, залишивши при цьому забруднене навколишнє середовище – навколо них земля була просякнута бензином, який досягав у ряді місць рівня ґрунтових вод... [14, с.21]

З виведенням ПГВ на території Угорщини залишилися значні матеріальні цінності, що належали армії – різні приміщення, склади, ремонтні майстерні, 370 жилих будинків, 70% яких були побудовані за угорськими проектами. Тільки на ремонт, відновлення орендованих об'єктів щорічно виділялось понад один мільярд форинтів. На 10 січня 1991 р. угорським представникам було передано вже майже сотню військових містечок із жилими будинками, клубами, школами, три аеродроми, складські приміщення – вартістю 1,2 млрд. крб. [7].

Радянська сторона з перших днів виведення військ наполягала на розрахунках за кожний залишений об'єкт. Угорська влада висунула вимоги відновлення навколишнього середовища, оплати різних штрафів, урахування дотацій і тому не погоджувалась на взаємні розрахунки негайно після залишення військами об'єктів, а наполягала на їх проведенні в кінці повного їх виведення. В Угорщину для вирішення нагальних проблем, зокрема взаємних розрахунків, прибули депутати Верховної Ради СРСР і ряду союзних республік, представники міністерств, відомств. Виведення військ було прискорене – з переходом у розрахунках між двома країнами на вільно конвертовану валюту їх подальше перебування, як і перевезення, дорожчало [6].

На залишених об'єктах за взаємною домовленістю мали бути створені 15 спільних підприємств. Проте тільки на одне з них були вироблені технічні, фінансові обґрунтування – радянські відомства не виявляли підприємницької зацікавленості. Траплялось, що й угорська сторона, прийнявши будинки або цілі містечка, не вживала заходів з їх охорони, унаслідок чого вони розкрадались або руйнувались. Дуже повільно розглядались питання про продаж армійської власності, виручка від якої мала бути спрямована на придбання в СРСР житла для військовослужбовців, 11 300 сімей яких повертались додому, не маючи даху над головою [7].

Труднощі, які долало командування ПГВ, були пов'язані не тільки з розбіжностями в питаннях взаємних розрахунків, але й з тим, що одночасно з ПГВ виводилась Центральна група військ (ЦГВ), утворена після вторгнення в Чехо-Словаччину в 1968 р., яка нараховувала до того часу 136, 3 тис. чоловік. Незважаючи на це, домовленість про виведення радянських частин із території Угорщини строго виконувалась і не було

жодного випадку її зриву – відправка ешелонів ішла згідно з графіком [12]. У свою чергу угорська сторона старалась якнайшвидше випровадити зі своєї землі чужинські війська, які незмінно асоціювалися з трагедією 1956 р., і тим самим залікувати цю страшну рану, заподіяну сталінізмом угорському народові. Щоб не “застопорити” Чоп і Львівський вузол, військові вантажі переводились на широку колію на угорській станції Захонь і слідували до нових місць дислокації [8].

Перебування військових з'єднань СРСР в Угорщині, як і в інших країнах Центральної й Південно-Східної Європи в умовах краху “реального соціалізму”, закінчення “холодної війни” втратило всякий сенс і тільки провокувало чергову хвилю антирадянщини. Відчуженість від СРСР наростала. Симптоми недобррозичливості проявлялись навіть у наближених до керівництва країною колах. У пам'ятний день, який відкрив нову еру в угорській історії, –16 червня 1989 р., – день перезахоронення останків Імре Надя і його чотирьох соратників на площі Героїв у Будапешті, пронизаний духом історії, у присутності більш як двохсот тисяч людей, представник угорської молоді 25-літній юрист Віктор Орбан, показавши на шосту, пусту домовину, яка символізувала всі жертви 1956 р., різко сказав: “Через більшовицький експеримент там лежить і наше майбутнє”, і, порушивши звичну “обітницю мовчання”, якій незмінно слідувало кадарівське керівництво після кривавої розправи над повстанням у 1956 р., рішуче заявив: “Російські війська негайно повинні піти з Угорщини” [14, с.20; 20].

У міру розкладу радянської системи деградували порядки і у військах, розміщених за кордоном. “Поступово дружні зустрічі вийшли з моди, і в казарми з червоною зіркою, – зазначає угорський автор, – потягнулися візитери іншого типу: біля воріт, які охороняли автоматчики, раз у раз з'являлись селяни з пляшками самогону. Після короткої розмови вони покидали радянські військові містечка з каністрами бензину або з будматеріалами. У хід пішли патрони, пістолети, солдатська й офіцерська форма, ордени й навіть “калашнікови”. Торгівля виплила з казарм на центральні вулиці Будапешта, де веселі іноземні туристи копирсались у купах іменних годинників, почесних грамот, перехідних прапорів та інших атрибутів “ленінських кімнат” [14, с.20].

Уперше радянські війська з'явились в Угорщині восени 1944 р., переслідуючи відступаючих гітлерівців, разом з якими в агресії проти СРСР вона брала участь. Метою вступу на угорську землю частин Червоної Армії, як підкреслювалось у постанові Державного Комітету Оборони СРСР від 27 жовтня 1944р., оголошувалась перемога над фашизмом, а не здобуття якої-небудь частини її території, або зміна існуючого ладу – угорських органів влади, системи економічного й політичного устрою. Усі права угорських громадян і приватних товариств, а також належна їм

приватна власність підлягали охороні радянських воєнних властей [15, с.388]. Визволивши разом з угорськими антифашистами країну від коричневої чуми, переможець однак не дотримав слова – спонукав і, зрештою, примусив її прийняти його політичний лад. Власне, така ж доля спіткала й країни, окуповані іншими учасниками антигітлерівської коаліції. Але між ними все ж існувала докорінна відмінність: якщо США, Англія і Франція принесли в окуповані країни демократичні порядки, то СРСР – тоталітаризм, культ особи, репресії.

Як згадував М.Джілас, один із тодішніх лідерів компартії Югославії, пізніше – відомий югославський дисидент, уже весною 1945 р. Сталін уважав, що в Другій світовій війні (і тим вона відрізняється від усіх попередніх воєн) переможець не тільки окупує країни, які зазнали поразки, але й примушує їх прийняти політичний лад переможця. Цьому, безперечно, сприяли угорські комуністи, без політичної волі яких цей процес міг набрати інших рис або взагалі не відбутися. Угорські комуністичні проводирі М.Ракоші та Е.Гере під тиском вагомого аргументу – танків “визволителів-окупантів” – наполягали на присутності радянських військ на території країни. Мирним договором, підписаним 10 лютого 1947 р., було передбачене перебування радянського військового контингенту на угорській території з метою охорони транспортних комунікацій радянської окупаційної армії в Австрії. Після підписання 15 травня 1955 р. договору між СРСР і Австрією Радянська Армія покинула її. Так перестала існувати важлива зовнішньополітична передумова перебування військових з’єднань Радянського Союзу в Угорщині. Відповідно до умов Варшавського договору, підписаного 14 травня 1955 р., вони залишились на її території (Особливий корпус під командуванням генерал-лейтенанта П.А.Лашенка в складі двох механізованих дивізій) і в 1956 р. були використані для підтримки прорадянського комуністичного режиму й розгрому демократичних сил, які підняли повстання.

На другий день повстання 24 жовтня 1956 р. опівночі Особливий корпус за наказом начальника генерального штабу Збройних сил СРСР маршала В.Соколовського з місць дислокації взяв курс на Будапешт. Подолавши 75–120 км маршу, о 4 год. ранку його частини прибули в столицю і зразу ж узяли участь у боротьбі з повстанцями. 25 жовтня на прохання прем’єр-міністра І.Надя збільшити чисельність військ, особливо піхоти, до Будапешта підійшли дві дивізії Прикарпатського військового округу і в складі Особливого корпусу вступили в бойові дії [23, с.387]. Протягом 29 жовтня з Прикарпатського військового округу, були додатково введені великі сили: одна механізована дивізія і одна бригада залізничних військ [21]. Вони перейшли угорський кордон у районах Загонь, Дебрецен і Ніредьгаза й зайняли важливі стратегічні об’єкти. Загалом на

першому етапі боротьби з повстанням із 23 по 30 жовтня було задіяно 5 радянських дивізій [17, с.49].

Введення військових частин СРСР на територію Угорщини викликало ескалацію насильства. Створені в багатьох містах і селах нові органи народної влади – національні й революційні комітети, а на заводах і фабриках робітничі ради поряд з іншими висунули вимогу “виводу радянських військ з території Угорщини”. Задунайська Рада висунула вимоги виходу Угорщини з Варшавського Договору й проголошення її нейтралітету [16, с.93]. 30–31 жовтня, виконуючи наказ Москви, радянські інтервенціоністські війська були виведені з Будапешта. 1 листопада кордон перетнули нові радянські частини. І.Надь заявив радянському послові Ю.Андропову, що внаслідок цього Угорщина виходить із Варшавського Договору. Одночасно Рада Міністрів прийняла Декларацію про нейтралітет Угорщини [23, с.502–503].

Опівночі 3 листопада голова КДБ СРСР генерал І.Сєров, терміново прибувши в Угорщину, арештував на території радянської військової бази Текель поблизу Будапешта угорську делегацію, яка вела переговори, розпочаті того ж дня в столиці з радянською комісією, очолюваною генералом М.Малініним про виведення радянських військ [19, с.23–25; 23, с.498–499]. Пізніше одного з учасників угорської делегації, яка складалася з 4-х високих посадовців, військового міністра генерала Пал Малетера засудили до смерті й стратили [14, с.21]. Зрив цих переговорів відкрив перспективу другого вторгнення “на запрошення” радянських військ в Угорщину.

3 листопада новостворений у Москві Революційний робітничо-селянський уряд на чолі з Я.Кадаром через Закарпаття прибув у м.Сольнок (за 100 км від Будапешта), де знаходилась Ставка головнокомандувача об’єднаних збройних сил країн Варшавського Договору маршала Радянського Союзу І.Конева. Він негайно звернувся з проханням до командування радянських військ, “щоб вони допомогли нашому народу розбити чорні сили реакції і контрреволюції, відновити народний соціалістичний лад, порядок і спокій у нашій країні” [4, с.10]. Цього ж дня уряд СРСР прийняв рішення про початок заздалегідь підготовленої операції “Вихрь” із метою придушення угорської революції. 3 листопада командирів Особливого корпусу П.Лашенкову головнокомандуючий Об’єднаними збройними силами країн Варшавського Договору маршал Радянського Союзу І.Конєв дав бойове завдання: ліквідувати контрреволюційний заколот у Будапешті. О 6.15 год. 4 листопада радянські війська розпочали операцію “Вихрь” із наведення порядку й відновлення народно-демократичної влади в Угорщині [4, с.106]. У цій операції брали участь дві армії в складі 17 дивізій Прикарпатського, Одеського військових округів, Особливий корпус у складі трьох дивізій [17, с.49]. У резуль-

таті операції “Вихрь”, яка тривала один тиждень, повстання угорського народу було придушене, порядок відновлено. Людські втрати, за даними угорської офіційної статистики, за період із 23 жовтня по 31 грудня 1956 р. становили 21 728 чоловік, з яких 2 502 – загиблі і 19 226 – поранені. У період боїв у жовтні – листопаді 1956 р. полягло 640 радянських солдат і офіцерів і 1 251 було поранено [23, с.560, 575], (утім, різні джерела наводять неоднакові дані. – *І.П.*).

4 листопада 1956 р. разом із радянськими танками з м.Сольнок у Будапешт прибуло нове керівництво країни на чолі з Я.Кадаром, яке на початку 1957 р. уклало двосторонню угоду, що легалізувала перебування частин Радянської Армії на території Угорщини. Ось чому виведення радянських військ стало великою перемогою патріотичних сил у боротьбі за демократію, підвело ризик під цілою епохою в післявоєнній історії не тільки Угорщини, але й (без перебільшення) Європи й світу. Остаточного краху зазнав експансіоністський курс, спрямований на досягнення односторонньої військової переваги над противником у “холодній війні” – НАТО, США. Це був великий успіх миролюбних сил і в першу чергу угорців, які в жовтні – листопаді 1956 р. зі зброєю в руках обстоювали право на свободу й боролися за виведення радянських військ з їх території. 16 червня, коли радянські війська остаточно покинули територію країни, стало в Угорщині Днем свободи, усенародним святом.

Із виведенням радянських військ із країн Центральної й Східної Європи, у тому числі Угорщини, розпуском 1 червня 1991 р. ОВД різко змінилася вся стратегічна й політична ситуація в Європі. Виникла потреба в укладенні двосторонніх угод, які б замінили попередній режим відносин із СРСР і країнами колишньої “соціалістичної співдружності”. Перед урядом Й.Анталла, чи не вперше в історії Угорщини, відкрилась перспектива проведення самостійного зовнішньополітичного курсу, без диктату ззовні, виключно в національних інтересах країни. Але старі, напрацьовані й тепер доволі скомпрометовані “узи дружби” із СРСР було не так просто остаточно скинути – Угорщина життєво важливими артеріями була, здається, дуже міцно зв’язана з Москвою. Міністерство оборони Угорщини змушене було вступити в переговори із СРСР із метою підписання угоди про військове співробітництво, бо внаслідок розриву відносин із СРСР угорська армія могла опинитись у тяжкій кризі – значна частина її озброєнь базувалась на імпорті з СРСР. Угорщина проводила імпорт радянської військової техніки, бо запасні частини до неї можна було отримати тільки з країни-виробника. Разом із тим, як зазначив міністр оборони Угорщини, у перспективі привертав увагу приклад Фінляндії, де військова техніка імпортувалася частково із СРСР, а частково із Заходу [18].

Уряд Й.Анталла, виконуючи доручення закордонної комісії Держзборів Угорщини від 15 червня 1990 р. про перегляд двосторонніх договорів про дружбу, співробітництво й взаємну допомогу з країнами ОВД, вступив у переговори з метою підписання двосторонніх угод. У рішенні комісії декларувалось: “Угорська республіка хоче жити в мирі й дружбі зі всіма своїми сусідами й нікому не дозволить, щоб її територія була використана для нападу або погроз проти третьої країни” [10]. Двосторонні угоди, як уважали в Міністерстві закордонних справ країни, замінять режим відносин ОВД, і, як і система загальноєвропейської безпеки, стануть основою політики збереження миру в Європі [5]. Їх укладення стало одним із наріжних каменів нової зовнішньої політики Угорщини. Проте на самому початку формування нової зовнішньополітичної доктрини Угорщини в уряді ще не було повної ясності в ряді питань: чи збережеться ОВД як політична консультативна організація і чи це допоможе діалогу з Радянським Союзом, бути Угорщині нейтральною чи вступати до НАТО. Деякі політики вимагали досягнення статусу повноправного члена НАТО. Міністр закордонних справ Г.Єсенскі сказав, що Угорщина не хоче вступати в НАТО, але й нейтралітет їй буде заважати [13]. Прем’єр-міністр УР Й.Анталл на прес-конференції в Страсбурзі, де він перебував у зв’язку з прийняттям Угорщини в члени Ради Європи, відповідаючи на запитання про те, чи можливий у майбутньому вступ Угорщини в НАТО, заявив, що “не може дати позитивної відповіді” [1].

У свою чергу ще далеко неоднозначною була позиція НАТО як у питанні його розширення за рахунок країн Східної Європи, так і в стосунках із СРСР. Перебуваючи з візитом у Будапешті, генеральний секретар НАТО М.Вернер заявив: “Атлантичний союз не збирається розширюватися. Усі країни Європи неможливо вмістити в один інститут. І не переслідуються мета провокувати країни Східної Європи на протиставлення Радянському Союзові...” [13]. Але, коментуючи у французькій “Ліберасьон” розпуск військової організації ОВД, М.Вернер сказав: “НАТО продовжує існувати як основне джерело безпеки й стабільності в Європі, на противагу все ще потужній радянській військовій машині” [13].

Без сумніву, що зовнішньополітичну доктрину, як і військову політику, угорський уряд формував, ураховуючи безпеку не тільки своєї країни, але й політичний курс НАТО, безпеку СРСР. Він чітко й недвозначно заявив: в основі його військової доктрини, що формується, лежить “підкреслено оборонна політика” [5]. Міністр оборони, колишній історик-аграрник Лайош Фюр у листопаді 1990 р. оголосив про повну ліквідацію ракет “Земля”, які могли нести й атомні заряди, техніки наведення, демобілізацію 800 осіб змішаної бригади ракетних військ, припинення діяль-

ності центру підготовки ракетників. Угорська армія, в якій було майже 107 тис. солдат і офіцерів, мала бути скорочена до 80 тис. Це, однак, зовсім не повинно було позначитись на обороноздатності країни. На 1991 р. Л.Фюр і його міністерство запросили 70–75 млрд. форинтів – більше, ніж у минулому році. “Угорська армія, – заявив Іштван Дьярматі, керівник угорської делегації на Віденських переговорах зі звичайних озброєнь, – має бути здатна захистити себе від утисків будь-якого сусіда, завдати удар у відповідь, який робив би для противника переваги захоплення країни непропорційними завданям утратам. Таке “застереження” дійсне й стосовно Радянської армії. Я називаю це круговою обороною” [5]. Він уважав, що повинне розпочатися співробітництво із Заходом щодо модернізації угорської армії. І розпочати треба було з протиповітряної оборони, виділивши для цього колосальну, як для угорського бюджету, суму – 100 млрд. форинтів (1,7 млрд. доларів) [5]. І це при тому, що в Парижі вже були прийняті угоди про зниження рівня звичайних озброєнь. Водночас Угорщина першою з країн Східної Європи налагодила зв’язки з різними організаціями Атлантичного союзу. Задовго до протокольних формальностей, пов’язаних з офіційним розпуском ОВД, вона стала учасником військової акції НАТО. Рішенням угорського парламенту, прийнятим на закритому засіданні в грудні 1990 р., загін військових добровольців (медиків, санітарів) був відправлений у Перську затоку і включений до складу британських збройних частин, що перебували в затоці [2]. Саме, напевно, під впливом нових союзників угорське керівництво змогло позбутися страху перед усе ще сильною радянською військовою машиною, відійти від дивної військової лінії на “кругову оборону” й деяких інших помилкових рішень у зовнішній політиці.

Прем’єр-міністр Й.Анталл у кінці серпня 1990 р. висунув ідею створення з метою гарантії безпеки Угорщини, а також Польщі й Чехо-Словаччини, територію яких теж покидали радянські війська, консультативного військового “центрально-східноєвропейського” союзу, який мав би протистояти Москві [11]. У кінці листопада 1990 р. міністр закордонних справ Г.Єсенскі у відповідь на природну стурбованість громадськості підкреслив, що повинен бути створений взамін ОВД такий режим відносин, який би гарантував: з угорської території і через угорську територію напад на Радянський Союз не буде [5]. 18 лютого 1991 р. на зустрічі президентів і прем’єр-міністрів Угорщини, Польщі, Чехо-Словаччини в угорському місті Вішеграді була “похована” ідея Й.Анталла військового союзу трьох країн. “У військових блоків нема місця в майбутній Європі”, – заявив президент Польщі Л.Валенса [11]. У свою чергу керівництво НАТО висловилося проти розширення блоку за рахунок будь-якої з країн Центральної й Східної Європи (хоч воно вже відбулося з об’єднанням Німеччини). Під час візиту в Будапешт генеральний

секретар НАТО М.Вернер підкреслив: “... нову Європу треба будувати разом із Радянським Союзом” [13]. Погоджуючись із цим, прем'єр-міністр Угорщини Й.Анталл уважав: якщо радянські війська будуть виведені з Угорщини, то між двома країнами “не буде і, ми сподіваємося, не може бути політичних проблем” [3].

У кінці 80-х рр. ХХ ст. загострилась проблема не тільки політичних угорсько-радянських взаємовідносин, але й економічних зв'язків, які були нерозривно пов'язані з РЕВ. Тільки за перше півріччя 1988 р. Угорщина недоотримала товарів від країн “соціалістичної співдружності” на 800 млн. крб. Причому основна частина цієї суми припадала на радянські підприємства. У 1989 р. угорсько-радянський торговий оборот був скорочений порівняно з минулим роком на млрд. крб. Народне господарство СРСР, як і УНР, зазнало великих збитків. СРСР менше отримав, наприклад, автобусів “Ікарус”, виробів легкої промисловості. Угорським підприємствам доводилося заморожувати виробничі потужності, а значить звільняти робітників, пригальмовувати зростання доходів. Це у свою чергу сприяло посиленню інфляційних процесів у країні [9].

Недопоставки радянських товарів набули лавиноподібного характеру: весною 1989 р. СРСР не додав товарів на 200 млн. крб. (включаючи борги з минулого року), потім – на 300 млн. крб., а в серпні 1989 р. – майже на 570 млн. крб. Угорська сторона недоотримала машин і обладнання на 26 млн. крб., тракторів, запчастин – на 27 млн. крб. (тільки мінські тракторобудівники недодали продукції на 10 млн. крб.), сировини – на 30 млн. крб. СРСР перестав укладати контракти. “Машприладінторг” не розмістив замовлень на 18 млн. крб., не було контрактів на 8 тис. із 35 тис. легкових автомобілів (згідно з протоколом на 1989 р.) [9].

Складна економічна ситуація в країні, падіння виробництва й криза в СРСР і РЕВ спонукали уряд Угорщини до інтенсивно пошуку шляхів і засобів захисту власного ринку, рішучої відмови від усього, що стояло на перешкоді повноцінному економічному розвитку. Угорські підприємства все настирливіше шукали партнерів на Заході. За 1988 – першу половину 1989 р. вони збільшили експорт за конвертовану валюту на 50%. Це дало підстави держсекретареві УНР Дьєрді Шурані заявити: “Економіка зсунута з мертвої точки. Структура промисловості змінюється на користь випуску конкурентоспроможних товарів” [9].

(Далі буде)

1. Венгрия // Правда. – 1990. – 4 октябрия.
2. Венгрия // Правда. – 1990. – 20 декабря.
3. Венгрия – СССР // Правда. – 1991. – 29 марта.
4. Венгрия 1956. Очерки истории кризиса. – М., 1993.
5. Герасимов В. Прощайте, ракеты! // Правда. – 1990. – 25 ноября.
6. Його ж. Под контролем народных депутатов // Правда. – 1991. – 11 января.

7. Його ж. Советские войска отправляются на родину // Правда. – 1990. – 5 мая.
8. Його ж. Согласуется “механизм” вывода войск // Правда. – 1990. – 11 марта.
9. Його ж. Тревожный дисбаланс // Правда. – 1989. – 19 июля.
10. Його ж. Уходят из ОВД? // Правда. – 1990. – 16 июня.
11. Його ж. Что видно из Вишеграда // Правда. – 1991. – 19 февраля.
12. Його ж. Эшелоны идут по графику // Правда. – 1990. – 19 июля.
13. Герасимов В., Горохов А. Будапештский резонанс // Правда. – 1991. – 28 февраля.
14. Гербен А. Затянувшиеся проводы // Новое время. – 1992. – №31.
15. История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941 – 1945 гг.: В 6 т. – Т.4. – М., 1962.
16. Король І. Угорська революція 1956 року: початок краху прорадянських тоталітарних режимів. – Ужгород, 2003.
17. Лашенко П.А. Венгрия, 1956 г. // Военно-исторический журнал. – 1989. – №9.
18. Мадьяр хирлап (Венгрия) // Правда. – 1991. – 19 января.
19. Малашенко Е.И. Особый корпус в огне Будапешта // Военно-исторический журнал. – 1993. – №10.
20. Мирное прощание на площади Героев // Венгерские новости. – 1989. – №7–8.
21. Magyar Honved. – 1956. – 3 November.
22. Новопашин Ю.С. Пребывание советских войск в Восточной Европе как предпосылка революционных событий 1989–1990 годов // Славяноведение. – 1998. – №4.
23. Советский Союз и венгерский кризис 1956 года. Документы. – М., 1998.

The crisis state of hungarian-soviet political relations, economical connections, social and political, ecological consequences of protracted stay on Hungarian earth of soviet troops, problems of forming of new foreign in particular military policy of government Y.Antalla is analysed.

Key words: politics, relations, Hungary, soviet army, Y.Antall.